

יהודה אלטשולר

בית דוד ובית ה' עיון באמונתו של דוד

בספר שמואל ב פרק ז הכתובים מתארים את רצונו של דוד לבנות בית לה¹. הפרק² משתלב היטב בסדרת הפרקים המתארים את ביסוסה של ממלכת דוד ברמה הפוליטית-מדינית (פרקים ב-ה, טז), במישור הביטחוני (פרקים ה, יז-כה) ובמישור הרוחני (פרקים ו-ז).

נדון תחילה בקצרה במרכיביו השונים של הפרק, נעלה מספר קשיים, ולאחר מכן נציע את הבנתנו לפרק זה.

מבנה הפרק

א. "ויהי כי ישב במלך בביתו וה' הניח מסביב מכל אויביו" (ז, א). ניתן לראות בפסוק זה פתיחה חגיגית, המתארת מצב של שקט ושלוה בממלכת דוד לאחר שנות מלחמה רבות.³ הפתיחה נחוצה כרקע להבנה טובה יותר של בקשת דוד, המופיעה בפסוק הבא: "ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית הארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה" (ז, ב), כפי שמבאר הרד"ק:

כי מצוה היתה על ישראל לבנות בית המקדש לאחר שינוחו מהמלחמות, שנאמר "והניח לכם מכל אויביכם מסביב" (דברים יב, י) וכתוב בתריה "והיה המקום אשר יבחר" (שם, יא), "לשכנו תדרשו" (שם, ה). ועל המלך מוטל לעשות ולצוות ישראל לעשות [...].

ב. הפנייה אל הנביא (ב-ג): המניע לבקשת דוד הוא תחושתו שלא ייתכן מצב שבו הוא "יושב בבית הארזים וארון אלהים יושב בתוך היריעה" (ז, ב). דוד

1 בניין בית המקדש העסיק את דוד והיה הדבר שאותו רצה וחלם לעשות בכל לבבו, נפשו ומאודו. לתיאור מאוויו אלה של דוד עיינו בתהלים קלב; דברי הימים א כב-כט.

2 במיקומו ובזמנו האפשרי של הפרק נדון בעז"ה בהמשך.

3 השוו לרמב"ם, הלכות מלכים, פרק א, הלכות א-ב: "שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ למנות להם מלך [...] ולהכרית זרעו של עמלק [...] ולבנות בית הבחירה [...] מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו'".

מספר על רחשי לבו לנתן הנביא. נתן באופן טבעי⁴ מזדהה ואולי אף שמח על רצון המלך ואומר: "כל אשר בלבבך לך עשה כי ה' עמך" (ז, ג), היינו בשאיפותיו של דוד אין שום נגיעה אישית וממילא רצונו טהור. לכן, אם עלה הדבר בלבו של דוד, הרי שכנראה זהו רצון ה', כדברי המדרש: "אמר לו נתן הנביא אלולי שעלה במחשבה בלבו של הקב"ה שתבנה לו בית, אף בלבך לא היה עולה"⁵.

ג. תגובת ה' (ד-ז): "ויהי בלילה ההוא"⁶ – מטרת ההפסקה ופתיחת הפרשייה, יחד עם הקיטוע "ויהי [...]" ויהי [...]" הן ליצור מתח, שכן ההמשך המתבקש היה הסכמת ה' למעשי דוד, ודווקא כאן באה ההפתעה הגדולה: "האתה תבנה לי בית לשבתי?!" משמעותה של פסילה אישית זו אינה ברורה; וכי יש לך אדם ראוי יותר מדוד?

עיון בתגובת ה'⁷

תגובת ה' מכילה מספר מרכיבים:

- א. מעולם לא ציווה ולא ביקש הקב"ה ממנהיג כלשהו לבנות לו בית, אלא התהלך עם בני ישראל במשכן;
- ב. הקב"ה לקח את דוד מאחר הנווה מן הצאן והמליכו על ישראל כדי להביא את ישראל למצב של שקט ושלווה;
- ג. בנו של דוד יהיה זה שיבנה את בית ה', ויחסיו עם ה' יהיו כשל אב ובן. ההנמקות לאי הסכמתו של הקב"ה מעוררות מספר תמיהות:⁸
 - מה בכך שכל השנים לא היה ה' בבית קבע? אולי מצב זה נבע מהנדודים במדבר ומבניית הממלכה, אך כעת הגיעה העת לבנות בית קבע.
 - מדוע מופיעה כאן סקירה היסטורית על מלכות דוד? מה לזה ולבניית המקדש?

- 4 רד"ק (פסוקים א-ב) מציין שאף שדוד הלך לנתן כדי שזה ישאל את פי ה', ענה לו נתן מדעתו על סמך הכרתו ביושרו ובצדקותו של דוד, כי "ה' עמו".
- 5 מדרש תהלים (בובר) מזמור סד, ד"ה ולך ה'. בפירוש המלבי"ם מנוסחים הדברים כך: "שהצדיקים הגדולים יוכלו לסמוך על הערת לבבם שהוא אך טוב [...]" ולכן אמר שישמוך על לבבו בפרט כי ה' עמך ומחשבת לבבך הוא הערת רוח הקודש הנלווה עמך תמיד".
- 6 רד"ק ומפרשים אחרים מסבירים את הבהילות בתגובת ה' בכך שהיה "חשש" שדוד יתחיל בבנייה מיד בבוקר ולא יתמהמה.
- 7 עיון נרחב ב"חזון נתן" מופיע אצל מ' אביעוז, "השתקפותו של חזון נתן (שמואל ב ז) בספר שמואל"י, ש' ורגון ואחרים (עורכים), עיוני מקרא ופרשנות ט (תשס"ט), עמ' 143-166.
- 8 חלק מתמיהות אלה מופיעות גם בדברי המלבי"ם.

• השאלה האחרונה ואולי הגדולה מכולן: כיצד עומד פרקנו ביחס לטיעון שאותו אומר דוד פעמיים; פעם אחת לשלמה: "ויהי עלי דבר ה לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת ארצה לפני" (דברי הימים א כב, ח) ופעם שנייה באוזני העם כולו: "והאלהים אמר לי לא תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים שפכת" (דברי הימים א כב, ג).

רבים מהמפרשים נקטו בדרך של "דברי תורה עניים במקומן ועשירים במקום אחר"⁹, ולכן לטענתם יש לחבר את ההנמקות המופיעות בדברי הימים לכאן. משמעות הדברים היא שתמיהתו של הקב"ה בפרקנו, "האתה תבנה לי בית לשבתי?" מבוססת על הביקורת¹⁰ הכתובה בדברי הימים על אודות שפיכות הדמים שגרם דוד, שכן "כל דברי תורה צריכין זה לזה, שמה שזה נועל זה פותח"¹¹.

הכיוונים וההקשרים שאותם בחרו הפרשנים רבים הם ומגוונים¹², אך כולם סובבים סביב ציר אחד – בירור הטענה "דמים רבים שפכת". על אילו דמים מדובר, ומדוע שפיכתם מהווה נימוק לשלילת מעשה הבנייה מדוד המלך? נסקור מספר שיטות בקצרה, ונעמוד על עיקרן:

רד"ק¹³ מציע שתי¹⁴ אפשרויות: שמדובר בדמיו של אוריה החיתי או בדמי כוהני נב.¹⁵ המלבי"ם¹⁶ טוען שהביקורת הייתה דווקא על ההרוגים במלחמות

9 ירושלמי, ראש השנה ג, ה (נח ע"ד).

10 עצם ראיית הפסוק בדברי הימים כביקורת תלויה כמובן בפרשנות של הכתוב. חשוב לציין שראיית הדברים כביקורת קשה מגוף הפרק, שכן בהמשך מתבשר דוד בהקמת שושלת מלכות ובקשר מיוחד שייכרת בין זרעו שיבנה את בית ה' ובין הקב"ה. אם מדובר בביקורת, קשה להסביר את המעבר מתוכחה להבטחות כל כך חיוביות. זאת ועוד, במלכים א ח, יז-יט, אומר שלמה: "ויהי עם לבב דוד אבי לבנות בית לשמי [...] ויאמר ה' אל דוד אבי, יען אשר היה עם לבבך לבנות בית לשמי הטיבת כי היה עם לבבך". יש לציין שאמנם יש פרשנים, כמצודת דוד, שלא ראו בדברי נתן ביקורת כי אם נחמה: "מה מאד היטיב עמך ודי לך באלה אף אם לא תבנה הבית".

11 מדרש תנחומא, חוקת כג.

12 דיון ארוך בפרטי השיטות השונות נמצא במאמרו של הרב ש' אבינר, "לא תבנה בית לשמי", שנה בשנה תש"ן, עמ' 269-285, וכן במאמרו של הרב א' שנדורפי, "האתה תבנה לי בית לשבתי", מורשתנו י (תשנ"ו), עמ' 117-138.

13 דברי הימים א כב, ח.

14 הרד"ק מציע גם אפשרות שלישית: שכוונת הכתוב לדמי הגויים אשר שפך, ואפשר שהיו בהם אנשים טובים וחסידים. הרד"ק עצמו שולל פירוש זה בטענה שלא ייתכן שדוד ייענש על הריגתם, שהרי כוונתו הייתה להצלת ישראל או להצלת עצמו.

הרשות שניהל דוד. בפירוש דעת מקרא¹⁷ מבואר שהדמים הרבים מתייחסים לחיילי איש בושט שנהרגו בזמן מאבקי המלוכה, ואילו הרב גורן¹⁸ רצה לפרש שהכוונה היא למלחמות דוד בארם צובא ובארם נהריים, שעליהן יש גם ביקורת של חז"ל: "סמוך לפלטרין שלך לא הורשת ושם אתה מוריש?".¹⁹ כיוון שונה עולה מדברי הרמב"ם בהקדמתו לפרקי אבות.²⁰ הרמב"ם מבאר את עניין המחיצות המפרידות בין הנביא לקב"ה, ואומר שעל אף מעלתו של דוד וחרף העובדה ששפך דמים תוך כדי מלחמות שאותן צווה לבצע, בכל זאת נמנעה ממנו בניית המקדש:

וכן דוד, עליו השלום – נביא, אמר: "לי דבר צור ישראל" (שמואל ב כג, ג) ומצאנהו בעל אכזריות! אף על פי שהשתמש בה בגויים ובהריגת הכופרים, והיה רחמן לישראל; אבל באר בדברי הימים, שה' לא מצאו ראוי לבנין בית המקדש, לרב מה שהרג, ואמר לו: "אתה לא תבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכת".²¹

בדרכו של הרמב"ם הולכים מפרשים אחרים,²² הרואים בעיה מהותית בעצם בניית הבית על ידי אדם שעסק כל חייו במלחמות, מוצדקות ככל שיהיו.²³ החולשה בהסברים אלה נובעת מכך שבעיני כולם נתפסות מלחמותיו של דוד, מוצדקות ככל שיהיו, בעייתיות מעצם שפיכת הדם הכרוכה בהם.²⁴ אלא

- 15 האברבנאל דוחה פירוש זה, שכן גם שלמה היה מעורב בהריגתם של אדוניה, יואב ושמעיה בן גרא, כמתואר במלכים א פרקים ב-ג.
- 16 שמואל א ז, י. לדעתו, המלחמות הגדולות התנהלו רק לאחר ההתגלות המתוארת בפרק, ולכן בשעתו לא כלל הניסוח בהתגלות את עניין המלחמות, אך עזרא הסופר שכתב את דברי הימים הכניס עניין זה.
- 17 דברי הימים א כב, ח.
- 18 הרב שי גורן, משיב מלחמה: שאלות ותשובות בענייני מלחמה צבא ובטחון, ירושלים תשמ"ג, א, פרק א.
- 19 ספרי, עקב נא.
- 20 שמונה פרקים, פרק ז.
- 21 תרגום הרב י' שילת, ירושלים תשנ"ב.
- 22 רש"י, רמב"ן, גר"א, אברבנאל, מלבי"ם ומצודת דוד.
- 23 איסור דומה קיים בציווי "ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה" (שמות כ, כב): "שלא יונף המקצר על המארך". תלמיד רס"ג המובא בדעת מקרא שם, הוא בין היחידים הטוען שאין כאן בעיה של שפיכות דמים אלא של זקנה: "ויגעת וזקנת במלחמות, ובנין הבית צריך בחור ובעל כח הרבה".
- 24 גישה זו מזכירה את פרשנותו של רש"י על המילים "ויירא יעקב מאד ויצר לו" (בראשית לב, ז): "שלא יהרוג ושלא ייהרג".

שבכתובים עצמם אין רמז לביקורת כזו, לא בשעת המאבק נגד איש בושת ואבנר ולא בזמן הכיבושים הגדולים בארץ ישראל ומחוצה לה. יתרה מזו, מדוע בפרקנו אין מוזכר שום נימוק למניעת הבנייה מדוד? מדוע בעיית שפיכות הדמים המודגשת כל כך בספר דברי הימים אינה מופיעה בספר שמואל ולו במילה אחת?²⁵

לדעתנו, ניתן להציע הסבר שונה, שעל פיו הבעיה אינה בתוקפן המוסרי של המלחמות או בעצם שפיכות הדמים, אלא בעיתוי של ההתעוררות לבנייה.²⁶

הצעת פתרון

במאמר זה אנו מבקשים להציע שלמעשה שני הנימוקים המופיעים בפרקנו ובדברי הימים חד הם. רצונו של דוד לבנות בית לה' נובע מכך שדוד חש שלאחר שהוא הגיע אל המנוחה "וה' הניח לו", עליו לבנות בית קבע לה'.²⁷ בתשובת ה' נמסר לדוד שלא כך יהיה. עם ישראל נדד שנים רבות במדבר, וגם בארץ ישראל נכזבו לו מאבקים ארוכים וקשים עד שיבסס את מלכותו

25 עם בעיה זו התמודד נ' חכם, "נקי וברוך עד עולם – למשמעותו של מוטיב שפיכות הדמים בסיפורי דוד", בתוך: "י עופר, מ' בר-אשר ונ' חכם (עורכים), תשורה לעמוס: אסופת מחקרים בפרשנות המקרא, אלון שבות תשס"ז, עמ' 327–340. לדעתו, המקראות בספר שמואל חותרים לנקות את דוד המלך מכל אשמה של שפיכות דמי מתנגדיו, אשמה שאותה טפלו כלפיו אנשי בית שאול, ולכן אין מצוין בספר שמואל נימוק שפיכות הדמים כאלמנט מרכזי בשלילת אפשרותו של דוד לבנות את בית ה'. לעומת זאת, ספר דברי הימים, שאיננו עוסק כלל בעימות של דוד ושאול, "פנויי" להדגיש יותר את בעיית שפיכות הדמים שהייתה לדוד עם סביבתו.

26 המלבי"ם נוגע בכיוון זה בפירושו לשמואל ב, אך נראה שיש להוסיף על דבריו. הצעה מעניינת היא הצעתו של הרב י' שביב, יסוד המעלה, אלון שבות תשמ"ו, עמ' 185–188. לדעתו, הרצון לבניית בית ה' מתוך סיטואציה של שביעות רצון עלולה להביא למצב שבו יראו בני אדם במפעלו של דוד ממד נוסף בהעצמת דמותו של דוד כמלך, ותהיה בכך החטאה של מטרת הבנייה. רק לאחר שיהיה ברור שכל מלכות דוד ושושלתו היא בחסד ה', תיתכן בניית הבית.

27 למעשה, מחשבה טובה זו הייתה חלק מהותי ביותר מעולמו של דוד. ראו למשל את דברי הימים פרקים כב–כח, שבעה פרקים המתארים את כל ההכנות העצומות של דוד בכל הנוגע לבניית הבית. אמנם הבנייה נאסרה על דוד, אך לא נאסר עליו לתכנן, לדאוג לחומרים, לבנות תשתית של משמרות כהונה ולווייה ולחשוב על כל פרטי הפרטים החיוניים למפעל בנייה עצום שכזה. המילה "בית" היא המילה המנחה של פרקנו, וחוזרת ארבע עשרה פעמים; שבע במחצית הראשונה ושבע בתפילתו של דוד. זוהי גם המילה החוזרת את שתי מחציותיו של מזמור קלב בתהלים, ראו על כך להלן.

באופן מושלם. כל זמן שגלו ונדדו שכינה עמהם,²⁸ ולכן כל עוד התהלכו ישראל במדבר, גם הקב"ה התהלך באוהל ובמשכן.

ייעודו ההיסטורי של דוד, שלשמו הוא נלקח מן הנווה מאחר הצאן, הוא אכן להביא את בני ישראל אל המנוחה ואל הנחלה,²⁹ אלא שמצב זה עדיין לא הגיע למרות ההפוגה המתוארת בפתח פרקנו.

כאן עלינו להזדקק לשתי הקדמות. הראשונה עוסקת בזמנו של הפרק: האם הפרק מתאר מצב שקרה בראשית ממלכתו של דוד לאחר העלאת הארון לירושלים, כפי שמשמע מסדר הפרקים בספר,³⁰ או שמא יש כאן תיאור מאוחר³¹ הקשור לקניית הגורן מארוונה היבוסי בסוף ימי דוד? לשאלה זו נפקא מינות רבות, כפי שנראה בהמשך.

עניין מהותי נוסף שעליו נעמוד תחילה הוא עניין ההתגלות. התבוננות באירועים שהתרחשו, החל במשיחת דוד על ידי שמואל ועד להמלכתו בפועל, מעלה השתאות ופליאה על חוסן רוחו ואישיותו של דוד. כזכור, הומלך דוד בצורה מוזרה וסתומה על ידי שמואל,³² שכן שמואל מגיע לבית לחם בצורה חשאית, ובסופו של דבר לאחר הליך סינון מסתורי בבניו של ישי הוא מושח את דוד, אך אינו מותיר שום רמז לגבי האופן שבו תתממש המשיחה ותהפוך להמלכה. בעצם, שמואל עוזב את דוד שחזר אל צאנו נבוך ומבולבל ללא שום הסבר או הנחיה כיצד לפעול.

- 28 על פי במדבר רבה ז, י.
- 29 ממוזמור עח בתהלים ניתן להבין שדוד ראה את עצמו כחותם פרק משמעוטי ביותר בתולדות העם; פרק שנפתח בימי השעבוד במצרים והסתיים רק עם בחירתו של דוד ועם בניית המקדש: "ויבן כמו רמים מקדשו [...] ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן. מאחר עלות הביאו, לרעות ביעקב עמו ובישראל נחלתו". יש לציין כאן גם את ההקבלה בין פסוקים אלה לפסוק שבפרקנו, "מן הנוה מאחר הצאן".
- 30 כך טוען המלבי"ם בביאורו לדברי הימים א כב, ח.
- 31 ראו פירוש דעת מקרא ח, א, וכן את דבריו של מ"צ סגל במבוא לפרקנו, שבו הוא מתפלמס עם אלו שרצו לאחר מאוד את זמנו של הפרק. אך גם לשיטתו, "אפשר שהחלטת דוד לבנות את בית המקדש לא באה אלא אחרי הנס בגורן ארונה שקבע את מקום הגורן למקום המקדש, ואם כן הפרידו הרבה מאורעות בין פרק ו' לפרק ז' " (מ"צ סגל, ספרי שמואל, ערוכים ומבוארים עם מבוא מפורט, ירושלים תשט"ז, עמ' רעו).
- 32 שמואל א טו.

לאחר מכן אנו מלווים את דוד בדרכו לעמק האלה³³ לראות את שלום אחיו, אלא שיחד אתו אנו מופתעים לראותו הופך לשחקן מרכזי בזירה, כאשר הוא מכה את גולית, מביא תשועה לישראל והופך בעצם להיות מועמד לחתן המלך. הנה כי כן חשב דוד, אכן מתגשמת נבואתו של שמואל. קידומו הצבאי המהיר והפיכתו לשר צבא משתלבים אצלו בוודאי בידיעה הברורה שלו נועדה המלוכה, וכניסתו לתפקיד היא רק שאלה של זמן ועיתוי. אלא שפתאום מוצא את עצמו שר הצבא והיורש העתידי מוכרז כמורד במלכות, הוא נאלץ לנוס על נפשו ומגיע עד פת לחם. מאיגרא רמה הוא יורד עד לבירא עמיקתא.³⁴

יש להניח שאותה ידיעה ברורה פינתה את מקומה לספק ולפקפוק לגבי נבואת שמואל:³⁵ האם היה בה ממש או שמא היה זה חלום? או שמא חשב דוד שהיה בו עצמו פגם שבעטיו איבד את הבחירה?³⁶ האם ציפו ממנו לכבוש את המלוכה בכוח לאחר מינויו לשר צבא? האם הגיב נכון לזריקות החנית של שאול? האם נהג כשורה כאשר נתן לאירועים להתרחש מבלי שינקוף אצבע? בהמשך מצא דוד את עצמו בשולי החברה עם כל איש צר ומצוק, ומאוחר יותר הוא הגיע לסכנת חיים בהיותו נרדף על ידי שאול ושלוש אלפי חייליו בין צוקי עין גדי. ייתכן מאוד שבהיותו במערה חשב דוד שאולי עליו להרוג את שאול, לא רק מדין "הבא להרגך השכם להרגו", אלא מתוך מחשבה שאולי זו הדרך למימושה של הנבואה שאותה קיבל בבית לחם. אלא שדוד נאמן לעקרונותיו³⁷ ואינו מוכן לפגוע במשיח ה'.

33 שם יז.

34 שם יח-יט.

35 אמנם דוד נמלט אל שמואל לניו ברמה. יש להניח שדוד היה מעוניין לברר מה פשר האירועים שקורים לו, אך הכתובים אינם חושפים בפנינו מאומה מאותה שיחה, אם התקיימה. חז"ל דרשו שהיו עוסקין בנויו של עולם, ואולי יש בכך כדי לומר ששמואל עסק אתו בחזון המלוכה והמקדש מבלי להתייחס לקשיים של דוד, ואולי הייתה בכך נחמה פורתא בעבור דוד הנרדף.

36 מחשבות דומות אנו פוגשים אצל אברהם ויעקב. ראו פירוש רש"י לבראשית טו, א; לב, יא. 37 חשוב לציין שדוד לא הונחה על ידי נביא כיצד לפעול, וברור שדברי עבדיו, "הנה היום אשר אמר ה' אליך הנה אנכי נותן את אויבך בידך" (שמואל א כד, ד) ודברי אבישי "סיגר אלהים את אויבך בידך" (שמואל א כו, ח), היו משכנעים מאוד, ואולי הייתה בהם גם אמת מוסרית, שכן בהחלט ניתן היה לראות בסיטואציה זו "איתות אלוהי" שמשמעותו הגשת המלוכה לדוד. אלא שדוד עומד בניסיון ונשאר נאמן לצו העליון שלא לפגוע במשיח ה', אף שלמעשה הוא יודע שמשיח ה' המיועד זה הוא עצמו.

יש לזכור שבכל אותן תנודות ותמורות בחייו של דוד אין הוא זוכה ולו להתגלות אחת, ואף לא לדברי נבואה על מעשיו: הרצויים הם בעיני ה'!³⁸ האם משיחתו עדיין בתוקף או שמא אבדה בשל טעויות ושגגות³⁹ שעשה? ביטוי חריף למצוקתו הרוחנית של דוד ניסח רש"י בפירושו למזמור קטז בתהלים על הפסוק "אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב": "אני אמרתי בחפזי – בסלע המחלקות שהיו שאול ואנשיו עוטרין עליי ואל אנשיי לתפשני. ושם נאמר, 'ויהי דוד נחפז ללכת' (שמואל א, פרק כג). כל האדם כוזב – אף שמואל הנביא שהוא נאמן לנביא אף הוא כוזב שמשחני למלך!"!

מה מחזיק את דוד בכל דרכו הארוכה והמפותלת אל המלוכה? התשובה לדעתנו היא אחת: דוד. גם בהיותו בגיא צלמוות וגם בהיותו בנאות דשא, ידע דוד שה' עמו. אמנם תחושות אלו של דוד אינן זכות לגיבוי אלוהי ישיר, אך דוד חי כל העת בתחושה ובאמונה ברורה ויציבה שה' צלו על יד ימינו, ולכן אינו ירא מדבר.⁴⁰ פעם אחת בלבד עמד דוד כפסע ממעשה חמור, אם כי מוצדק, של פגיעה בנבל הכרמלי, ושם באה לעזרתו אביגיל, ומנעה אותו מבוא בדמים.⁴¹ דוד עולה למלוכה, זוכה לגרש את אויביו הפלשתיים מן הארץ, ואף מעלה את הארון לירושלים. יש להניח שבשלב זה עוצר דוד ומודה לה' על כל שגמל אתו, ובלבו עולה מחשבה טובה – בניית בית לה' כדי ליצור מצב של קביעות לשכינה. ייתכן מאוד שגם נתן ראה את העיתוי כמתאים מכל הבחינות האפשריות, שהרי זוהי הגשמתה של יציאת מצרים:⁴² "מקדש ה' כוננו ידיך".⁴³

- 38 בניגוד מוחלט לשאול, שאותו ליווה שמואל מרגע משיחתו בכל צעד, וביקר את מעשיו.
 39 דוד רואה את עצמו כמי שאחראי באופן עקיף גם למותם של כוהני נב.
 40 אמונה זו של דוד מזכירה את ניסיונותיו של אברהם אבינו שלא פקפק אחרי מידותיו של הקב"ה גם לאחר הרעב בארץ וההכרח לרדת למצרים. ככלל ניתן לראות אצל מרבית "גיבורי" התנ"ך שהם לוקחים אחריות על החלטותיהם מבלי לדעת מראש אי זה יכשר, הזה או זה. רק לאחר מעשה הם זוכים (לעתים) להתגלות שתאשר או תבקר את מעשיהם. למעשה גדולתם נובעת מהמעשים שנקטו ולא רק בשל מלויים אחר הציוויים שנצטוו.
 41 שמואל א כה, לג. אביגיל קובעת שאל לו לדוד לשפוך דם נקי שכן ה' ינקום את נקמתו, שהרי "את מלחמות ה' אדוני נלחם" (שם, כח). אביעוז (לעיל הערה 7) מוצא מספר מוטיבים מקבילים בין דברי אביגיל ל"חזון נתן" שבפרקנו ורואה בדברי אביגיל "מבט לפני".
 42 ייתכן שזו גם הסיבה לכך שבחנוכת המקדש בימי שלמה מנה הכתוב בחגיגות את השנים שעברו מאז יציאת מצרים.
 43 שמות טו, יז. הדים לתחושה זו של דוד ניתן אולי למצוא בתהלים עח. דוד מתאר שם את עצמו כמי שחותם מהלך היסטורי שלם, המתחיל ביציאת מצרים ומסתיים בו, בדוד: "ויבחר בדוד עבדו" (שם, ע).

אלא שכאן באה ההפתעה הגדולה: ה"במאי" הגדול שניווט עד עתה את דוד בתוך המאורעות, מסיט את הפרגוד שהסתיר אותו, מתגלה בפני גיבור הסיפור, דוד, ואומר לו שאמנם, "ואהיה אתך בכל אשר הלכת" (ז, ט), כלומר הייתי אתך וליוויתי אותך בכל אותה דרך ארוכה שעשית מאחר הנווה ועד הלום, אך המערכה עדיין לא הסתיימה. עוד ארוכה הדרך, עוד נכוננו לך פעולות רבות, עוד צפויות לך אכזבות רבות והצלחות נפלאות, עוד יהיו לך מאבקים ארוכים מבית ומחוץ, ובעצם – עם ישראל עדיין לא הגיע אל המנוחה ואל הנחלה.⁴⁴

בסוף הדרך מבטיח לו הקב"ה: "ושמתי מקום לעמי ישראל [...] והניחותי לך מכל אויבך". או אז, "בית יעשה לך ה' " (ז, ח-י). לא אתה תבנה בית לה', אלא ה' יבנה לך בית; בית קבע ומלכות נצחית עם שושלת של קבע. כביכול רוצה הקב"ה לבנות בית לדוד, ורק לאחר מכן יוכל דוד לבנות בית לה'. רק בנך יזכה לבנות לי בית אחרי שאתה תשכב עם אבותיך, ובבית הזה אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן.⁴⁵

עצמתם של הדברים גדולה ביותר, והתחושה היא כמעט אינטימית ומתוארת כאן ביחסי אב ובן הנמצאים יחדיו בבית, ולולי נכתבו לא היו ניתנים להיכתב.⁴⁶ מזמור קלב בתהלים, העוסק גם הוא במאוייו של דוד אל המקדש, מתאר את הדברים בצורה המחזקת את קו המחשבה שהצגנו.

לאור תיאור זה ניתן להבין את היחס בין פרקנו למקבילות בדברי הימים. חוסר היציבות שעדיין קיים במלכות דוד, שאליו מתוודע דוד רק עתה ושאותו מתאר הקב"ה כאן בפרקנו, מתואר במקבילות בדברי הימים כשפיכות דמים. מכאן תשובה גם לשאלה השנייה לגבי זמנו של פרק ז. לאור דברינו עד עתה אין סיבה שלא לומר באופן פשוט שהפרק שלנו מתאר את הדברים בזמנם.

44 ראו פירוש המלבי"ם שמואל ב ח, א שביאר את המילים "ויהי אחרי כן" שלאחר שהבין דוד שרצון הקב"ה הוא שימשיך במלחמותיו יזם דוד מספר מלחמות וכיבושים: "ראה דוד כי רצון ה' שלא ינוח ממלחמה לכן יצא לבקש את אויביו וליתגר במלחמה".

45 תחושת ההגעה אל המנוחה והנחלה ההכרחיות לבניין המקדש מתוארת בהרחבה הן בדברי הימים א כב, יג: "הנה בן נולד לך, הוא יהיה איש מנוחה" הן בספר מלכים א ד-ה.

46 יש לדון בהרחבה יתרה בשאלה על אודות היחס בין ההבטחה האלוהית למלוכה נצחית ובין מימושה החסר של ההבטחה וביטולה למעשה, עם היציאה לגלות בחורבן הבית הראשון. גם ממומורי תהלים עולים קולות שונים בקשר לחוסר ההתניה שבמלוכת בית דוד. ראו תהלים פט; שם קלב, יב; דברי הימים א יז, כב-כח. מ' אביעוז (לעיל הערה 7), מעלה אפשרות ש"ברית עולם" איננה מציינת בהכרח ברית בלתי מותנית.

לאחר הפוגה במאבקיו של דוד הניח דוד שהגיעה השעה לבנות את בית ה'. אלא שה' מוסר לו בהתגלות חד-פעמית שעוד רבה הדרך ועדיין לא הגיעה השעה. בסוף ימיו, כפי שכתובים הדברים בספר דברי הימים, דוד מספר לשלמה על שאיפתו בימים עברו לבנות בית לה' ועל התנגדות הקב"ה לרעיון. אלא ששם מתוארים הדברים במבט לאחור, וכעת דוד מבין שאכן אותה הפוגה הייתה זמנית. מאז הוא עבר תלאות רבות, החל ממלחמת מואב, ארם ועמון דרך בת שבע ובעקבותיה מעשה אמנון ותמר, מרד אבשלום ומלחמת האחים שלאחריה, מרד שבע בן בכרי ועוד. אכן, אומר דוד לשלמה, דמים רבים שפכתי מאז, עד שהגעתי עתה אל המנוחה האמתית.⁴⁷

נדמה שקו המחשבה שהוצג כאן תואם באופן כמעט מלא את מזמור תהלים קלב, א-יח:⁴⁸

שיר המעלות זכור ה' לדוד את כל ענותו. אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב. אם אבא באהל ביתי אם אעלה על ערש יצועי. אם אתן שנת לעיני לעפעפי תנומה. עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב. הנה שמעוה באפרתה מצאנוה בשדי יער. נבואה למשכנותיו נשתחוה להדום רגליו. קומה ה' למנוחתך אתה וארון עזך. כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו. בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך.

נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך. אם ישמרו בניך בריתי ועדתי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישובו לכסא לך. כי בחר ה' בציון אווה למושב לו. זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי איויתיה. צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם. וכהנייה אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו. שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי. אויביו אלביש בשת ועליו יציץ נזרו.

חלקו הראשון של המזמור (פסוקים א-י), מתאר את מאמציו ואת רצונו של דוד למצוא מקום לה' ומשכן לאביר יעקב, ואילו החלק השני (יא-יח) מתאר את תגובת ה', המנוסחת בגוף ראשון, למאמצים אלה. שני החלקים נפתחים

47 יש בדברים אלו מעין בבואה לדברי חז"ל, "ביקש יעקב לישב בשלוה מיד קפץ עליו רוגזו של יוסף. אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה"ב, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז?"

48 נחלקו הדעות ביחס לזהותו של בעל המזמור. יש שייחסוהו לדוד בעת שעלה לגורן ארונה היבوسی, כמתואר בדברי הימים א כא, לא (ראב"ע, רד"ק, המאירי), ויש שייחסוהו לשלמה (רש"י והתרגום).

בשבועה: החלק הראשון בשבועת דוד והחלק השני בשבועת ה'.⁴⁹ בדומה למתואר בספר שמואל, מענה ה' לדוד מדגיש את רצון ה' לבנות בית לדוד עוד לפני שדוד יבנה את בית ה'.⁵⁰ יתרה מכך, בניית בית דוד לאורך ימים ושנים והתקיימות דבר ה' על כך שצאצאי דוד "עדי עד ישבו לכסא לך" קודמת ואף משמשת כתנאי ל"זאת מנוחתי עדי עד".⁵¹

סיכום

קורות חייו של דוד, המתוארות בספר שמואל, משקפות מתח קיומי שבין חיים המונעים מאמונה עזה ומכוונים על ידי נבואה בהירה ובין מציאות המחייבת הכרעות מוסריות וקבלת החלטות על סמך שיפוט אנושי וערכי. מתח זה מותיר לדוד מרחב נכבד של קבלת החלטות, כאשר רק לעתים נדירות מציץ עליו "בעל הבירה" ומכוון את דרכיו. בכך הולכת ומתעצמת דמותו של דוד כדמות מופת בתולדות ישראל. קריאה זו הולכה אותנו לניתוח מקומו של הפרק, העוסק במניעיו של דוד לבנות את בית המקדש ובנימוקים לדחיית הבקשה על ידי הקב"ה.

49 יש הקבלות נוספות בין המחציות, כגון פסוק ט: "כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו" ופסוק טז: "וכהניה אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו".

50 פ' מלצר, פני ספר תהלים, ירושלים תשמ"ג, עמ' שפח-שצ, מדגיש את המשחק הכפול בשימוש במילה בית. דוד רוצה לבנות לה', שאין לו גוף ולא דמות הגוף, בית של ממש, ואילו ה' רוצה לבנות לדוד, מלך בשר ודם, בית במובנה המופשט של המילה, בית מלוכה! דוד מחפש "מקום" (מילה מופשטת) ממשי, ואילו הקב"ה נשבע שיתן לדוד "כסא" מופשט. אך הכיסא הוא למעשה ציון, והיא תהיה "למושב לוי".

51 השימוש במוטיב המנוחה מחזיר גם הוא את המעיין לפסוק הפותח את הסיפור בספר שמואל: "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל איביו" (שמואל ב ז, א).

